Надія Гапотченко

(Горлівка)

ЕКСПАНСІОНІСТИЧНІ ЧИННИКИ ФРАНКОМОВНИХ ДИСКУРСІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглянуто вплив різних наук на розвиток сучасної дискурсології, проаналізовано основні прояви експансіонізму у франкомовних дискурсах.
Ключові слова: *дискурс, дискурсологія, експансіонізм, масова комунікація, франкофонія.*
This paper examines the influence of various sciences to the development of modern Discourse, main manifestations of expansionism in French-speaking discourse are analyzed.
Key words: *discourse, Discourse, expansionism, Mass Communication, Francophonie.*

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Дискурсологія є одним із найбільш поширених напрямів розвитку сучасної лінгвістичної науки. Перші розвідки дискурсологів на початку 60-х років XX сторіччя мали підґрунтям результати соціологічних, філософських, історичних та інших досліджень, отже, з самого початку дискурсологія є міждисциплінарною галуззю. Вивчення франкомовних дискурсів спирається на надбання багатьох суміжних наук, що сприяє всебічному вивченню франкомовного комунікативного простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні мовознавці наголошують на експансіонізмі дискурсології (Т. О. Костюк, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, Ю.С. Степанов Т. М. Хомутова, Ф. С. Бацевич, О.В. Ємельянова, Ж.-М. Адам, Ф. Ле Тузе, Ф. Мазьєр). Сам термін "експансіонізм" (від французького expansionnisme, а раніше від латинського expansio, що має значення "поширення") внаслідок розширення семантики, крім традиційного політично, економічно, військово, стратегічно або психологічно зумовленого тлумачення "формування відносин, спрямованих на захват та домінування над індивідальними та колективними партнерами", уживається сьогодні, зокрема, у мовознавстві, коли йдеться про використання здобутків інших наук – інформатики, філософії, логіки, когнітології, психології, соціології тощо – для пояснення мовних та комунікативних явищ.

Метою статті є визначення основних експансіоністичних аспектів сучасної франкомовної дискурсології.

Мета дослідження зумовила необхідність розв'язання таких **завдань статті:** проаналізувати сучасні тенденції розвитку дискурсології та виокремити окремі експансіоністичні ознаки франкомовних дискурсів масової комунікації, які потребують уваги з боку дослідників.

Експансіонізм є одним із основних принципів розвитку сучасної мовознавчої науки [3, с. 207-208], який дозволяє розширити пошук та поглибити, наприклад, аналіз дискурсу завдяки уживанню термінологій та прийомів із суміжних дисциплін. Крім того, експансіонізм також сприяє більш широкому залученню різних засобів для побудови комунікації, що тільки підвищує вірогідність комунікативної ефективності створюваних дискурсів [6, с. 35-37].

Мова та її актуалізації у сучасних дискурсах розглядаються особливим чином у зв'язку із надбаннями філософської науки [1]. Лінгвофілософський підхід до вивчення дискурсів наприкінці XX – на початку XXI ст. сприяє, зокрема, втіленню у наукових розвідках принципу антропоцентричності. Сучасні дискурси масової комунікації, з одного боку, відбивають завдяки мовним, аудіальним та візуальним знакам, інформацію, що її треба передати людству, а, з іншого боку, вони мають бути організовані таким чином, щоб

відповідати свідомісним чинникам конкретних мовних картин світу, притаманних авторам, які добирають з-поміж великої кількості прийомів саме ті, що, на їхню думку, будуть адекватно розшифровані адресатом.
У франкомовних дискурсах масової комунікації філософський аспект мови розширюється до тлумачення філософії свідомості нації, оскільки франкомовний дискурс, створений відповідно до традицій та культури однієї франкомовної нації може бути адресованим представникам іншої нації. Цей факт пояснюється популярністю французької мови у світовому комунікативному просторі. Франкофонія об'єднує країни Європи, Північної Америки, Південної Америки, Африки, Азії та Океанії [7]. Французька мова є також широко вживаною у повсякденному спілкуванні на території колишніх французьких та бельгійських африканських колоній, наприклад, в Алжирі, Конго, Марокко, Тунісі тощо.
Вагомим чинником лінгвофілософського вивчення франкомовних дискурсів є дослідження прийомів подання своєї (індивідуальної, етнічної, національної) та чужої свідомості у дискурсах різних країн, зокрема, на лексичному рівні, що поєднує дискурсологію з імагологічними дослідженнями (М.-Фр. Ґійар, Г. Г. Почепцов, Л. В. Потапенко, М. Фішер та ін.), які вивчають співвідношення та взаємозалежність у дискурсах типових для мовної культури нації проявів та оказіональних, нетипових актуалізацій [5].
Лінгвістична прагматика є допоміжною наукою під час тлумачення соціально, історично та культурно зумовлених чинників контексту франкомовних дискурсів, оскільки сприяє поясненню семантики їхніх складників саме з позицій діяльнісного підходу, ураховуючи найменші чинники мовної особистості автора, його комунікативної та прагматичної інтенцій та скеровуючи увагу на реакцію соціуму.
Наприкінці XX ст. вивчення дискурсів почало здійснюватися з урахуванням засад когнітивної лінгвістики, яка розглядала їх як результат актуалізації в єдиному комунікативному цілому мовленнєвих, візуальних та графічних знаків окремої моделі, притаманної культурній картині світу окремої франкомовної нації.
Аналіз франкомовних дискурсів значним чином ґрунтується на історичних розробках, оскільки кожна з франкомовних країн має свою національну історію, а також історію розповсюдження французької мови на своїй території. Отже, історичні події, що мали місце у франкомовному суспільстві, впливають на розвиток франкофонії й, відтак, на формування відповідних франкомовних дискурсів. З іншого боку, саме у дискурсах масової комунікації виникають лексичні, граматичні та стилістичні неологізми, які за умов частотного уживання у національному лінго-культурному просторі, переходять, щонайменше, до категорії загальноуживаних засобів національного варіанту французької мови [9, с. 88-92].
Крім того, журналістика, згідно з правилами якої укладаються дискурси друкованих ЗМІ, значно впливає на всі норми, наприклад, канадського варіанту французької мови. Дорослі жителі Квебеку вважають, що ЗМІ мають функцію еталона французької мови, а сама історія формування норми французької та, як наслідок, франкомовних дискурсів розпочалася у 30-ті роки XX сторіччя із народженням у провінції Квебек місцевого радіо [2, с. 84]. Пізніше місцева норма французької мови – правила, які були прийнятними для більшості жителів в офіційному спілкуванні – стала основою для франкомовних дискурсів масової комунікації Квебеку. Проте, сусідство з ареалом розповсюдження англійської мови відіграло значну роль у формуванні вище зазначеної норми. У сучасних франкомовних дискурсах Канади типовим є, наприклад, вільне, а іноді й немотивоване уживання й повтор займенника другої особи однини *tu* (ти) замість або навіть разом із займенником vous (ви): *Vous pouvez-tu dire?*, вільне використання прийменників, категорії роду, іменників з артиклем жіночого та чоловічого року (*un job*, *une job*) тощо, це іноді розповсюджується й на дискурси ЗМІ, хоча мова дикторів досі вважається однією з найбільш близьких до місцевого еталону французької мови.
На франкомовні дискурси масової комунікації у Канаді впливає англійська мова та культура, що знову нагадує про необхідність урахування експансіонізму англо-

американської цивілізації при вивченні франкомовних дискурсів, зокрема, Квебеку та Нового Брунсвіку. У канадських дискурсах англіцизми та американізми тяжіють до заміни французькими за походженням, але не часто вживаними у французькій європейській мовній традиції словами (замість загальноприйнятого у світі *weekend* часто використовується *fin de la semaine*), уживання нетрадиційного для французів у метрополії *bonjour* (замість загальноприйнятого *bonne journée*) у значенні попрощатися та гарно провести день тощо.

Однією з вагомих проблем у вивченні франкомовних дискурсів масової комунікації постає сьогодні також постійне порушення норм орфографії, їхнє спрощення або зовсім недотримання, криза французької орфографії, що спостерігається час від часу практично у всіх франкомовних дискурсах масової комунікації у різних країнах світу. Це пояснюється незавершеністю реформи орфографії французької мови [4, с. 283-285]. Крім того, рекомендації щодо спрощення норм орфографії, надані Вищою радою з французької мови у 1990 р., були сприйняті франкомовними країнами по-різному: у Канаді було вирішено, що рекомендації будуть впроваджені після того, як їх остаточно приймуть до уваги у Франції, а у Швейцарії та Бельгії традиційна й оновлена норми орфографії співіснують як два можливих варіанти.

Необхідною умовою об'єктивного дослідження франкомовних дискурсів є урахування особливостей національної культури та побуту країн, в яких вони функціонують, етнонаціональних процесів, народного мистецтва тощо, аналіз їхнього подання на мовному рівні (евфемізми, каламбури, фразеологізми, історичні регіоналізми тощо). Дійсно, наприклад, етнографічні чинники, притаманні Французькій метрополії відрізняються, скажімо, від етнографії Тунісу, Канади або Сенегалу. Крім того, суміжною наукою із дискурсологією у вивченні франкомовних дискурсів є географія, яка дозволяє отримати дані про ареал розповсюдження французької мови у країні, іншомовні країни, що находяться поруч й впливають на розвиток внутрішньої, національної норми французької мови.

Мова є однією з найвагоміших систем, які функціонують лише у суспільстві і водночас залежать від нього. У свою чергу, соціологія є наукою, яка досліджує суспільство, його складники, системи, закони розвитку та функціонування, а також механізми соціальних дій, масової діяльності членів соціуму, взаємовідносини між суспільством та особистістю [9, с. 71-73]. У соціологічних дослідженнях широко уживаються кількісні та якісні методи, які так само можуть бути залучені при аналізі дискурсів масової комунікації (зокрема, спостереження, аналіз документів, опитування, кількісні підрахунки тощо), тому доцільність експансіонізму дискурсології до галузі соціології для вивчення питання про франкомовні дискурси масової комунікації є очевидною.

Вивчення дискурсів масової комунікації має бути тісно пов'язаним з психологією – наукою, яка вивчає прояви психічного стану та поведінку людини, оскільки переважно внутрішнє самовідчуття людини впливає на зовнішні прояви особистості й, зокрема, мовлення та, з іншого боку, психологічна готовність адресата є необхідним чинником для комунікативного успіху дискурсу. Отже, вивчення психологічних чинників, які впливають на добір засобів для створення дискурсів, у першу чергу, напівофіційних повідомлень, є значним внеском у дослідження мовної особистості авторів [8]. З іншого боку, при укладанні дискурсів, призначених для розповсюдження у засобах масової комунікації, автори свідомо уживають нормативні засоби на різних мовних рівнях – лексичному, граматичному, стилістичному, а також інфографічні засоби з метою представити повідомлення у прийнятній для максимальної кількості адресатів формі, що дозволяє розглянути психологічні ознаки та лінгвістичний тезаурус, притаманні потенційному соціальному адресату дискурсів.

Наукові результати. Висновки та перспективи подальших досліджень. Очевидним є вплив багатьох наук на розвиток сучасного мовознавства та дискурсології. Для ефективного дослідження франкомовних дискурсів масової комунікації різних країн світу

необхідно звертати дослідницьку увагу на експансіонізм сучасної дискурсології та доцільність залучення до аналізу дискурсів надбань філософії, історії, географії, етнографії, когнітивної лінгвістики, соціології, психології та інших наук. Отже, сучасна дискурсологія вийшла на новий етап розвитку, який передбачає глибинне вивчення передумов створення, структури, мовної та позамовної організації, змісту та комунікативного потенціалу дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських вчень / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2011. – 240 с.
1. Клоков В. Т. Качество французского языка в современных средствах массовой информации Квебека / В. Т. Клоков // Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Филология. Журналистика, 2008. – Т. 8. – Вып. 1. – С. 83−91.
2. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца XX века. – М.: Российский гуманитарный ун-т, 1995. – 407 с.
3. Морошкіна Г. Ф. Історія французької мови / Г. Ф. Морошкіна. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – 320 с.
4. Потапенко Л. В Імагологічні проблеми національної ідентичності та репрезентації "Іншого" в праці Е.Саїда "Культура й імперіалізм" (компаративний аспект) / Л. В. Потапенко // Новітня філологія: Науковий журнал. – № 13 (33). – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 117-126.
5. Селиванова Е.А.Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие / Е. А. Селиванова. – К.: Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
6. Organisation internationale de la francophonie. – Режим доступу : http://www.francophonie.org/
7. Lancien Th. Les médias sur Internet / Th. Lancien // Le français dans le monde. – 2005. – №337. – P. 23-26.
8. Mazière F. L’analyse du discours / F. Mazière. – P.: Presses Universitaires de France, 2005. – 128 p.